

PhDr. Antonín Rašek a kolektiv

CÍLE, OBSAH PRÁCE A ORGANIZAČNÍ ČLENĚNÍ ÚSEKU

Zrod úseku sociálních a humanitárních věcí Federálního ministerstva obrany ČSFR a jeho členění ve vojscích nebyly jednoduché. Konečně ani nyní nejde ještě o uzavřený proces. Hlavním problémem bylo především dědictví předcházejících politických struktur, v armádě zvláště v absolutizované podobě. Proto nebylo ničím překvapivým, že transformace proběhla ve dvou obdobích.

V prvním období šlo vlastně o návrat k tomu, co v armádě již bylo, zvláště v poválečných letech. Výsledkem bylo zrušení stranickopolitického aparátu v čele s hlavní politickou správou, vytvoření správy výchovy a kultury v čele s jejím náčelníkem, který byl podřízen zástupci ministra obrany pro výchovu a kulturu; jemu bylo dále podřízeno právní oddělení, oddělení řádů a předpisů, skupina pro styk se společenskými organizacemi. Teprve druhé období bylo pojetím zcela novým, vycházejícím jak z poznatků teorie organizace a řízení, tak za zkušeností armád demokratických států. S odstupem a v další konfrontaci se zahraničními zkušenostmi je možné konstatovat, že inovační prvky při tvorbě úseku sociálních a humanitárních věcí převládly.

Pojetí vychází ze systémové úvahy, že v armádě kromě výrazně vojenského subsystému v čele s náčelníkem generálního štábu a jemu podřízenými vojsky jsou ještě jako nejvýznamnější subsystémy strategického, ekonomického a sociálního řízení, které tvoří politickosprávní úsek FMO. Subsystém strategického řízení není v jistém smyslu srovnatelný s ostatními, především v rovině vyšší obecnosti, protože ostatní subsystémy pracují na úrovni koncepční. Vydělení z rámce generálního štábu bylo nutné jak z hlediska teoretického (úsek strategického řízení se zabývá celkově problematikou vojenství i strategií pro celou armádu a všechny subsystémy), tak empirického (ukázalo se jako málo účinné spojení strategického a operativního řízení, protože v jedné organizační struktuře vždy převládne zaměření na operativu; samozřejmě to neznamená vyloučení generálního štábu a ostatních subsystémů z tvorby strategie, která je zcela nemožná bez jejich úzkého a přímého podílu). Obsah činnosti ostatních v úvahu přicházejících subsystémů, např. technického, týlového, organizačního, informačního aj., byl řešen v rámci výše uvedených a uskutečněných subsystémů.

Obsah a cíle činnosti úseku sociálních a humanitárních věcí

Abychom odlišili zásadní rozdíl mezi minulým a současným pojetím činnosti, a tím také se od minulosti distancovali, učiníme tak konfrontací. **Zatímco obsahem činnosti bývalého stranickopolitického aparátu byla indoktrinace příslušníků armády v zájmu jedné politické strany, pak obsahem činnosti úseku sociálních a humanitárních věcí je odborné řešení sociální problematiky, mezilidských vztahů i využití kultivace disponibilního lidského potenciálu v armádě v rámci pluralitní demokratické společnosti a tržní ekonomiky, tvořících vzájemnou jednotu.**

Obsah činnosti je dán vojenskou politikou státu, jak se odráží v přijaté vojenské doktríně a jak bude také obsažena v nové federální ústavě. To neznamená pasivní podřízenost armády těmto zásadním dokumentům, protože armáda jako instituce i její příslušníci jako občané měli a mají možnost se na jejich tvorbě aktivně podílet.

Pod pojmem lidského potenciálu obecně chápeme souhrn všech dispozic lidí k činnostem a k bytí ve vzájemných vztazích ve společnosti, v instituci, či v sociální skupině. Funkčními určeními lidského potenciálu jsou práce, rodina, občanský život a seberozvoj člověka. Základními odvětvími rozvoje člověka především jsou zdravotnictví, školství, kultura, sociální péče a tělesná kultura; dále sem lze zahrnout hromadné sdělovací prostředky, oblast volného času a turistiky.

Z hlediska obecné užitenosti lidského potenciálu je možné rozlišit **využitý lidský potenciál** (tzn. co je skutečně z individuálního lidského potenciálu využito v jeho funkčních určeních, tj. v práci, rodině, občanském životě a v rozvoji osobnosti), **disponibilní lidský potenciál** (tzn. veškeré dispozice lidí včetně nevyužitých) a **možnostní lidský potenciál** (tzn. jaké dispozice je ještě možné kultivací u lidí vytvořit i rozvinout).

Právě na tom, jak dalece se blíží využití lidského potenciálu stavu disponibilního lidského potenciálu a optimálním možностям jeho kultivace, je založena prosperita každé společnosti.

V totalitních společnostech byl pro nejrůznější politické, třídní, rasové, sociální, ekonomické, kulturní aj. zábrany lidský potenciál využíván velmi nedostatečně, podobně tomu bylo i při jeho kultivaci. Platilo to i pro náš stát a pro armádu, kde statisíce lidí pracovaly na místech neodpovídajících jejich kvalifikaci, či jim bylo znemožněno vyšší vzdělání; a naopak mnoho lidí pracovalo na místech s vysokou odpovědností a s kvalifikačními nároky, kterým neodpovídali. Spolu s tím byl nedostatek využíván, či dokonce poškozován a ničen potenciál surovinový, materiálový, energetický, organizační, informační apod. Aktuální deficit proto dosáhl podle expertních odhadů 2 až 3 biliónů korun a celkové škody čtyřicetileté totalitní vlády 10 až 15 biliónů korun.

Důležitou, i když nejednoduchou věcí, je **kategorizace lidského potenciálu.** Výzkumný tým, který se touto problematikou zabýval v rámci státního plánu ekonomického výzkumu (Ústav ekonomiky a řízení nevýrobní sféry Univerzity J. E. Purkyně v Brně v dílčím úkolu Úloha odvětví rozvoje člověka v kultivaci a uplatnění lidského potenciálu ve společenském reprodukčním procesu; odpovědný řešitel M. Potůček), dospěl k tomuto členění lidského potenciálu: fyzický a psychický

potenciál zdraví, poznatkový a dovednostní, hodnotově orientační, sociálně participativní, tvořivý i individuálně integrativní a regulační potenciál.

Na základě teoretických poznatků, analýzy situace v armádě a zahraničních zkušeností **byly pro oblast využití i kultivace lidského potenciálu v armádě postupně koncipovány tyto základní cíle:**

- prostřednictvím sociálního řízení výrazně ovlivnit život,
- položit základy a prohloubit společenskovo vědní poznání zvláště v oblasti historie, sociálního systému armády a kulturní činnosti,
- zkvalitnit informační zabezpečení armády v oblasti sociálního systému,
- vytvořit společenskovo vědní služby,
- podílet se na zkvalitnění personální práce,
- zajistit optimální sociální politiku,
- posadit vojenskoobčanskou přípravu a výchovu,
- vytvořit nový typ vzájemných vztahů s hromadnými sdělovacími prostředky,
- provést zásadní přestavbu vojenského školství, a to zvláště pro potřeby profesionalizace armády,
- zlepšit vztahy armády s veřejností a jejími institucemi,
- nově pojmut brannou přípravu mládeže a obyvatelstva,
- výrazně zlepšit fyzickou připravenost příslušníků armády,
- zajistit rozvoj vrcholového a výkonnostního sportu,
- zabezpečit občanská práva vojáků,
- aktivně se podílet na tvorbě nové legislativy mající vztah k armádě,
- dát nový obsah a zvýšit přitažlivost kulturně umělecké činnosti v armádě.

Za rozhodující je však nutné považovat podíl na tvorbě i uplatnění nového stylu řízení a velení v armádě, a to především prostřednictvím zabezpečení sociálních souvislostí rozhodovacích procesů v armádě, zkvalitněním rozhodování o sociálních jevech a procesech; k tomu byly vytvořeny nejen základní teoretické a organizační předpoklady, ale i první praktické kroky.

Organizační členění úseku sociálních a humanitárních věcí

Na základě vytyčených cílů bylo s určitými modifikacemi o členění navrženo ke dni 1. 11. 1991 toto organizační členění úseku:

Sekretariát náměstka ministra obrany pro SHV k zabezpečení koncepčních a operativních úkolů, který tvoří vlastní sekretariát, hospodářsko-právní oddělení, informační oddělení a spisovna. Sekretariát MNO SHV odpovídá za zpracování plánů činnosti MNO SHV a zabezpečení jeho pracovního režimu, za vedení osobní agendy a dokumentace, za přípravu a vyhotovení podkladů na jednání kolegia ministra obrany ČSFR a další opatření v okruhu jeho působnosti ve prospěch ČSA i veřejnosti. Plní povinnosti vyplývající z materiální odpovědnosti MNO SHV a funkce rozpočtové působnosti v materiálních výdajích úseku. Zabezpečuje informační systém úseku FMO SHV, poskytuje informační servis pro MNO SHV, jeho poradce a správy, koordinuje informační výměnu uvnitř úseku a vazby na informační systém FMO.

Správa vnitřního řízení úseku SHV odpovídá za plánování a operativní činnosti, za zabezpečení součinnosti úseku FMO SHV s GS ČSA a ostatními úseky FMO, za personální práci úseku SHV, finanční hospodaření a kontrolní činnost. Správu tvoří organizační, personální, finanční oddělení a kontrolní skupina.

Správa sociálního řízení (SSŘ) FMO odpovídá za tvorbu pojetí sociálního řízení armády, predikci a hledání odpovídajících podmínek a vhodných cest nejvýhodnějšího chování a fungování sociálního systému ve prospěch řízení a velení, a to zvláště ovlivňováním rozhodovacích procesů v armádě; zajišťuje odborně metodické vedení systému sociálního řízení, jeho profesionálních orgánů a pracovníků příslušných stupňů velení v oblasti společenskovedních služeb, vojenské občanské výchovy, vzdělávání a sociální politiky; analyzuje stav sociálního řízení armády i úroveň sociálního klimatu; připravuje návrhy a opatření směřující k žádoucímu cílovému stavu. SSŘ je podřízena Zásobovací a opravárenská základna osvětových prostředků.

Správa vojenského školství FMO odpovídá za uskutečňování vzdělávání vojenských profesionálů ve vojenských školách v souladu s požadavky školské politiky státu, rozvoje vědy, techniky, vojenství a potřebami vojenské praxe. Ve vztahu k vojenským školám v podřízenosti MNO SHV je orgánem přímého řízení. Respektuje přitom specifiku řízení vysokých škol v souladu se zákonem č. 172/1990 Sb. a středních vojenských škol se zákonem č. 171/1990 Sb.

Správa tělesné výchovy a sportu FMO odpovídá za koncepční, normotvorné, metodické a plánovací činnosti v oblasti tělesné výchovy a výkonnostního a vrcholového sportu. Je jí podřízeno Armádní centrum tělesné výchovy a sportu.

Správa právní služby FMO odpovídá za důslednou ochranu, prosazování oprávněných zájmů obrany státu a potřeb ČSA v souladu s právním řádem v návaznosti na vývoj i vytváření nových vztahů ve společnosti zajišťuje výkon připomínkového řízení mezi odvětvími k obecně závazným právním předpisům zákonodárných sborů, ústředních orgánů státní správy federace a republik v odvětví FMO; odpovídá za plný soulad interních normativních aktů, individuálních právních aktů, správních dohod s obecně závaznými právními předpisy; zabezpečuje nejvyšší ochranu občanských práv a svobod příslušníků armády při důsledném respektování potřeby zachovat schopnost armády být učitelem státní svrchovanosti demokratického státu. Správě jsou podřízena vojenská oddělení pro zástupčí činnost v Praze a Bratislavě, které mj. metodicky řídí činnost důstojníků právní služby ČSA.

Správa pro styk s veřejností FMO odpovídá za rozbor společenských procesů a jejich vlivu na plnění vojenské politiky státu armádou a působení armády na společenské procesy související s plněním této politiky; zajišťuje tvorbu pojetí cílevědomého působení armády na veřejnost, odpovídá za vytváření programů a projektů k posílení vážnosti a zlepšování vztahů mezi ČSA a veřejností, sladuje působení složek FMO, vojenských sdělovacích prostředků, kulturních i dalších zařízení s celoarmádní působností na veřejnost.

Správa kultury FMO zabezpečuje naplnění kulturní politiky státu v podmínkách ČSA, přípravu pojetí kultury, z ní vyplývajících cílů a úkolů kulturní činnosti v jednotlivých kategoriích příslušníků armády; navrhuje a zabezpečuje tvorbu

předpisů a směrnic v oblasti kultury; tvoří pojetí výstavby sítě kulturních a uměleckých zařízení armády, odborně a metodicky je řídí, zabezpečuje všestranné podmínky pro činnost klubů, kin, knihoven, videostředisek, posádkových domů armády, uměleckých souborů, studií a dalších zařízení; odborně metodicky vede profesionální orgány a pracovníky, organizuje, zabezpečuje jejich přípravu; poskytuje odbornou pomoc velitelům v kulturní činnosti; vyhlašuje a zabezpečuje celoarmádní soutěže, přehlídky i festivaly zájmových činností, tvůrčí pobyty, stáže a podílí se na organizaci mezinárodní kulturní výměny, analyzuje současný stav kulturní činnosti v armádě, navrhuje její zdokonalování. Správě je podřízen Dům armády Praha, Kulturní metodické středisko, Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého a Armádní výtvarné studio.

Historický ústav Československé armády je pracovištěm s působností v oboru historiografie s odloučeným pracovištěm v Bratislavě, muzejním oddělením ve Svidníku a celostátním vojenským historickým archívem. Jeho úkolem je v souladu se všeobecně uznávanými zásadami historické vědy a tradicemi československého vojenského dějepiscevtví shromažďovat, zpracovávat archivní a knižní fondy i hmotné památky k dějinám českého a slovenského vojenství, ČSA.

Vojenský ústav sociálních výzkumů (VÚSV) je vědeckovýzkumným pracovištěm společenských věd ČSA k získávání poznatků, jejich zobecňování a pomoci při uvádění výsledků výzkumu do života, zejména při zlepšování vztahu veřejnosti a armády; demokratizace armády i humanizace vojenské služby; vymezení profesionálního postavení a role jednotlivých kategorií vojáků z povolání, rozvoje jejich osobnosti, zvyšování autority a společenské vážnosti přípravy vojáků na plnění povinnosti v základní službě; pracovních a sociálních podmínek civilních pracovníků vojenské správy; řešení sociálních aspektů vojenské politiky státu. VÚSV je výzkumným zázemím nejen úseku sociálních a humanitárních věcí, ale i celého velení armády. Zvláště však proto, že prostřednictvím veřejného mínění zabezpečuje zpětnou informaci odrážející sociální důsledky rozhodnutí velení armády.

V procesu demokratizace naší společnosti a přeměny armády se jako jedna z prvořadých věcí ukazuje nutnost prosadit zásadní změny v řízení všech procesů probíhajících v armádě. Z toho mj. vyplývá požadavek zabezpečit funkční sociální řízení v armádě. V souladu s přijatým pojetím výstavby FMO a jeho postavením jako politickosprávního orgánu byl vytvořen i úsek sociálních a humanitárních věcí.

Tento úsek je od svého vzniku k 1. prosinci 1990 jednou ze základních součástí systému velení ČSA. Z hlediska probíhajících přeměn společnosti je také jedním z projevů a ručitelů procesu humanizace armády, využití i kultivace lidského potenciálu.

Základním posláním úseku sociálních a humanitárních věcí je působit specifickými nástroji na příslušníky armády, účinně přispívat k žádoucímu chování sociálního systému, ke komplexnímu a účinnému plnění všech jeho funkcí, k řešení sociálních a materiálních stránek vojenských činností. K vyřešení vzájemných vztahů armády a veřejnosti, které jsou v každé demokratické společnosti

předpokladem k naplňování samotného smyslu bytí armády. Působení úseku sociálních a humanitárních věcí uvnitř armády je přitom nutné považovat za rozhodující. Zámyslem je dosáhnout toho, aby se každý příslušník armády ztotožnil s jejími funkcemi a cíli jako armády demokratické společnosti, zároveň zajistit odpovídající pracovní i životní podmínky příslušníků armády.

Náročnost stanovených cílů vyžaduje sjednocení všech složek FMO, které se koncepčně, odborně metodicky i realizačně bezprostředně podílejí na rozvoji sociálního systému ČSA, mají v tomto směru vymezené funkce, pravomoci, ale také odpovědnost.

Náročný a dlouhodobý úkol také v tomto smyslu čeká armádu ve výchově a přípravě velitelů k překonání jejich nedostatečných znalostí poznatků společenských věd pro účinné sociální řízení i vedení lidí. Proto byla přijata konkrétní opatření ve výuce na vojenských vysokých školách, jsou zřizovány zdokonalovací kurzy s náplní z oblasti teorie organizace a řízení, sociální psychologie, sociologie atd. Podobně budou rekvalifikováni také pracovníci z oblasti sociálního řízení i z celého úseku sociálních a humanitárních věcí.

Vojenská doktrína ČSFR, dlouhodobé a krátkodobé cíle rozvoje ČSA potvrzují opodstatněnost vytvoření úseku SHV, o jehož potřebě, stejně jako o nutnosti profesionalizace jeho orgánů, přípravy velitelů a náčelníků v oblasti sociálního řízení, není pochyb.

PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc.

DEMOKRATIZACE ARMÁDY - POJEM A PROCES

Krátce po listopadu 1989 vznikla nezbytnost demokratizovat Československou armádu, aby se stala součástí systému demokratické společnosti, mohla plnit úlohu ručitele její bezpečnosti a stability ve vnějších vztazích.

Od počátku bylo všem, kdo věděli, co všechno bude nutné v armádě měnit, jasné, že to bude dlouhodobý proces. Mnozí radikálové si však představovali, že demokratizace armády může být uskutečněna okamžitě, část důstojníků a generálů i civilistů, kteří se nevymanili z představy, že armáda musí zůstat autokratickým systémem, připouštěli, že bude podřízena civilním demokratickým orgánům, ale soudili, že její vnitřní život a řízení demokratizovat nelze. Byli jsme dokonce svědky, že funkcionář, který byl předsedou demokratizační komise